

Gazdag Ferenc

Liberális látlelet a magyar külpolitikáról 2018

Szent-Iványi István: *Quo vadis Hungaria? Merre tartasz Magyarország? Külpolitikai dilemmák és stratégiai vízió*¹ című könyv bemutatása

Liberal constat on the Hungarian Foreign Policy in 2018

A magyar külpolitika témakörben érintett lévén (oktatom a tárgyat) habzsolva kezdtem olvasni a vékonyka kötetet, s az első benyomásom az volt, hogy valami előadássorozat leírt változatát forgatom. Az élőbeszéd tipikus, helyenként pongyola fordulatai, sehol egy hivatkozás, a kötet végén nincs irodalomjegyzék, a tárgyalás a fejezetcímek szerint tematikus, de tele visszakanyarodásokkal, adatok csak elvétve, sőt a kötet végére előkerülnek a szövegben a hivatali feljegyzésekben jellemző bold szedésű mondatok, s a *kell* igei formák. Csupa olyasmi, ami egy kézirat nem végleges állapotának jellemzője. Továbbolvasva aztán megtudtam, hogy mindez egy új, hazánkban szinte ismeretlen műfaj bevezetésének kelléke, nevezetesen „az angolszász [...] geopolitikai gyorselemzések” műfajáé. (Szent-Iványi, 2018:171) A szerző úgy látja, hogy ez a műfaj teszi leginkább lehetővé azt, hogy röviden, tömören, közérthetően beszéljünk akár nagyon összetett és bonyolult kérdésekről is. Szent-Iványi István három évtizedes külügyi karrierrel a háta mögött, szándékkal nem kívánt sem memoárt írni (még nem zárta le szakmai pályáját), sem akadémiai szaktanulmányt, illetve nem óhajtott monográfiát készíteni (kevesen olvassák), ezért a *policy paper* műfajt választotta.

A szerző három részre tagolta mondanivalóját: az elsőben a fontosnak tekintett alapg fogalmakat (identitás, küldetés, értékek és érdekek, külpolitikai stratégia és a szuverenitás) kívánta értelmezni, a másodikban egy reduktív logika mentén relációs kérdéseket (világrend, szomszédok, EU, USA, Oroszország és Kína) vizsgált, míg a rövidke harmadik fejezet a magyar külpolitika intézményi vetületét (diplomatak, külügyminisztérium,

---

Gazdag Ferenc a Nemzeti Közszo l g alati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok karának professor emeritusa. E-mail: gazdag.ferenc@uni-nke.hu

¹ SZENT-IVÁNYI István (2018): *Quo vadis Hungaria? Merre tartasz Magyarország? Külpolitikai dilemmák és stratégiai vízió*. Budapest, Kalligram.

képzés) taglalta. Az olvasó számára kissé váratlanul a kötet végére a szerző még oda-illesztett egy műfajilag azonosíthatatlan, *Az utolsó szó jogán* című részt, amely tartalmilag egyszerre szeretné betölteni a bevezetés, a témaválasztás indoklása, az összefoglalás és a politikai ajánlás funkcióit. Ritka szerencsétlen megoldás, mert egyik sem lett igazán, s az egész írásnak egy olyan hangulatot adott, mintha egy készülő, stratégiai iránnyok kijelölésével foglalkozó jelentés előtanulmánya kívánna lenni.

Nézzük a téziseket!

Identitás. „Magyar az, aki magyarnak vallja magát, aki vállalja a kulturális örökségünket, hagyományainkat, múltunkat.” (Szent-Iványi, 2018:13) Ehhez nem kell hozzátenni semmit, s csak bólogatni lehet. Ahogy a folytatáshoz is: a magyar külpolitikának, irányítóknak és végrehajtóknak egyaránt „tisztában kell lenni azzal, hogy kiket képviselnek [...] s csak akkor lesz világos jövőképünk, ha tudjuk, hogy kik vagyunk.” (Szent-Iványi, 2018:13) A gondolatmenet még azzal folytatódik, hogy az identitás esetében fontos szempont a geopolitika és a történelmi háttér, s mindezek alapján a szerző rámutat, hogy a magyarság vezetői és történelmi teljesítményei mind azt igazolják, hogy Magyarország a Nyugat része. A magyar külpolitikának következképp „elkötelezetten vállalnia kell ezt a hovatartozást, mert meggyőződésem, hogy Magyarország nemzeti érdeke a Nyugathoz tartozás.” (Szent-Iványi, 2018:17) Újabb egyetértés, lévén, hogy a rendszerváltozás utáni magyar külpolitika egyik meghatározó tengelye volt az euroatlanti integráció. A szerző ezen a ponton napjaink eseményeire vált, s úgy folytatja, hogy „[m]árpedig a Keleti Nyitás mind ideológiai, mind külpolitikai, mind külgazdasági dimenziójában szembe megy ezzel a Nyugathoz tartozással”.

Külvügi stratégia. A külvügi stratégia hiányának említésében a szerzőnek igaza van. Az utolsó ilyen dokumentum még 2011-ben született, Martonyi János minisztersége alatt *Magyar külpolitika az uniós elnökség után* címmel. Szent-Iványi konkrét elvárásokat fogalmaz meg egy elkészítendő stratégiával szemben, s az elvárásaival jobbra ismét csak egyetérteni lehet: egy új stratégia adja meg az ország alapvető orientációját, növelje az ország tekintélyét, s ezen keresztül erősítse hazánk nemzetközi érdekérvényesítő képességét, járuljon hozzá biztonságunk növeléséhez, gazdaságunk nemzetközi sikerességéhez. (Szent-Iványi, 2018:46)

A stratégiához fűzött fejtegetésben csak egy mozzanatra reagálnék. Azt írja Szent-Iványi, hogy 2015-ben, amikor a külvügi vezetés már beszélt az új külvügi stratégiáról (de nem hozta nyilvánosságra), volt az a pillanat, amikor a magyar külpolitikában megszűnt az a háttérkonszenzus, amely Antall József óta meghatározta az ország külpolitikai orientációját, azaz az euroatlanti, jószomszédi kapcsolatok és a határon túli magyarok iránti felelősség hármasságát. Szerintem a hármás prioritásnak is nevezett külpolitikai orientációnak már jó 10 évvel korábban vége lett. Egészen pontosan 2004-ben. Részint mert intézményi tagsági szempontból ekkor befejeződött az ország atlanti integrációja, Magyarország az ET, az OECD és a NATO után csatlakozott az EU-hoz is. Másrészről viszont a nemzetpolitikában történt egy tragikus törés: 2004. december 5-én került sor arra a sikertelen népszavazásra a határon túli magyarok állampolgárságáról,

ahol a kormány szembefordult a társadalmi többséggel. S ekkortól vált elvadult belpolitikai viták tárgyává a nemzetpolitika is.

A szuverenitás mítosza. Amíg a kötet nem lép ki a nemzetközi jog tankönyvei alapvető téziseinek összefoglalásából, addig a szuverenitásról leírt fejtegetéssel semmi gond. Az az ország szuverén, amely fennhatóságát egy adott területen élő népesség fölött egyedül és korlátozásmentesen gyakorolja, és nemzetközi elismeréssel rendelkezik. A napjainkat érintő értelmezés hozza be a vitathatóbb elemeket. A szerző szerint ugyanis napjainkra a szuverenitás fogalma egyfajta hívószó lett a nacionalisták, a populisták, az euroszeptikusok, az antiglobalisták s mindenféle kártékony elemek számára. Egy mozgósító eszköz mindazoknak, akik „ellenséges érzelmekkel viseltetnek a liberális demokrácia értékrendjével és intézményrendszerével szemben”. (Szent-Iványi, 2018:56) Szent-Iványi bánatosan konstatálja, hogy a szuverenitás fogalmával nyerték meg a népszavazást a brexitpártiak, s ugyanezt a retorikát használja a magyar külpolitika a Brüsszellel szembeni szabadságharcban. A gondolatmenet folytatja is azzal a kérdéssel, hogy nézzük, mi történne, ha a szuverenisták értelmezése győzedelmeskedne? „Ők a nemzetek Európájában hisznek és elutasítanak mindent, ami a kormányközi együttműködésen túlmutat. A fő ellenség a föderális Európa eszméje, s arra törekcsenek, hogy a közösen gyakorolt kompetenciák jelentős részét vissza kell utalni tagállami hatáskörbe. Ugyan nem minden szuverenista kilépéspárti, de őket elsősorban az EU-ból származó támogatások vonzzák. Egy olyan EU-t szeretnének, amelyben a tagsági jogosultságokhoz nem társulnak kötelezettségek. Ez a nemzeti önzés álláspontja. De a szuverenisták ajánlata a többiek számára nem vonzó alternatíva, nincs okuk rá, hogy komolyan mérlegeljék, még kevesebb, hogy elfogadják. Ez vagy az EU azonnali szétesésével járna, vagy ha nem is, az EU értelme mindenképp erőteljesen megkérdőjeleződne”. (Szent-Iványi, 2018:59)

Az indulatos föderális gondolatmenet több sebből is vérzik. A politikatörténeti ellenérvek közül talán elég utalnom arra, hogy az európai nemzetállamok még a hidegháború legnehezebb éveiben sem voltak hajlandók feláldozni a nemzeti szuverenitásukat a föderális európai államszerkezet oltárán. A francia Nemzetgyűlés 1954 augusztusában szavazta le a közös európai kormányt feltételező Európai Védelmi Közösség koncepcióját. Pedig de Gaulle ekkor még ellenzékben volt, de majd ő fogja egy évtizeddel később kikényszeríteni a tagállami szuverenitást tiszteletben tartató luxemburgi kompromisszumot. De felidézhetjük a végül is elbukott Alkotmányszerződés (érdekes, hogy közforgalomba kerülhetett ez az önmagában képtelen fogalom, mert az alkotmány nem szerződés és viszont) vitáit, valamint azt is, hogy az újabb tagállami hatáskörök közösségiesítéséhez a tagállamok hagyományos kormányközi szerződése szükséges. A föderális Európának a közeljövőben sincs esélye. Európa ma is sokszorosan megosztott földrész, legjellemzőbb vonása a politikai, gazdasági, kulturális és nemzeti sokszínűség, s az integráció minden sikere ellenére nem tudunk sem közös európai identitásról, sem európai politikai közösségről beszélni.

Az EU előkerül a kötet második, relációs fejezetében is (*Az Európai Unió és benne mi*). Az európai integrációs folyamat többféleképp is olvasható az 1957-es római szerződés óta, de összességében mégiscsak igaz, hogy az integrációs folyamat válságról válságra ugyan, de folyamatosan haladt előre. Bővülés, mélyülés váltakozva. A 2008-ban kirobbant pénzügyi válság viszont minden korábbinál nagyobb megrázkódtatást

okozott, több tagállamot (Írország, Portugália, Görögország, Magyarország) is csőd-közelbe sodort, s ami a legrosszabb, a válság elmélyülését további válságok követték. Szent-Iványi idesorolja az arab tavasz kudarcát, amelynek áttételes következménye lett az iszlám terrorizmus átgyűrűzése Európába, aztán a sorozatos terrortámadásokat, amelyek az európai társadalmak biztonságérzetét rombolják le, s permanens módon fűtik a társadalmak ellenérzéseit a saját elitjükkel szemben. Végül ide kell sorolnunk a 2015-ös migrációs válságot, amely szétzúzta az unión belüli szabad mozgást biztosító schengeni rendszert. A migrációs válság mind tagállamokon belül, mind tagállamok között és főként az uniós intézmények és a tagállamok között máig lezáratlan vitákat generált. Kiemelendő közülük az EU–török viszony, ahol a javulást szinte teljesen ellehetetlenítette, hogy Törökország a puccskíséret utáni rendcsinálásban gyakorlatilag felszámolta a sajtószabadságot, és lenullázta az emberi jogokat. Az EU-t érintő válságok sora folytatódik az orosz kapcsolat zavaraiival. Az EU kihívásként, fenyegetésként éli meg a Krím 2014-es megszállását és a kelet-ukrajnai lázadók támogatását. Úgy értelmezi, hogy Moszkva ezzel megszegte a nemzetközi rendnek a határok sérthetetlenségére vonatkozó tézisét, sőt úgynevezett hibrid hadviselést kezdett a Nyugattal szemben (dezinformációs tevékenység, fake news terjesztése, kiberhadviselés), közvetlenül törekedve az EU egységének megbontására. S végül a legsúlyosabb csapás a Brexit, amely az európai integrációs folyamat eddigi legnagyobb kudarca.

A szerző összegző láttelelete erősen borús: a nyugati világ válságban van, a „korábbi konszenzus elsorvadt, megingott a bizalom az elitben, az intézményekben, a gazdasági vezetőkben, a politikai rendszerben. Elapadt a hit a liberális demokráciában, a liberális elveken nyugvó piacgazdaság erkölcsi felsőbbrendűségében és mindenhatóságában. Helyette viharosan terjed az euroszkepticizmus, a populizmus, amely az új tagállamok némelyikében kormányra is került. A folyamatban Magyarország sajnálatosan úttörő szerepet játszik.” (Szent-Iványi, 2018:96)

Szent-Iványi a 2019-ben nyitva álló lehetőségek két szélső változatának az EU szét-esését, a Brexit-folyamat terjedését tekinti, a másiknak a föderális Európa létrejöttét, az Európai Egyesült Államok megvalósítását. A két szélső opció között viszont valószínűnek a Macron–Merkel közös projektet tekinti, amely eleve egy kétsebességes Európát feltételez. Ez gyakorlatilag a 2004-es 10-es bővülés előtti EU feltámasztási programja, s a szerző ezt életveszélyesnek tartja a posztszocialista országok, közöttük Magyarország számára is.

Szent-Iványi kitér arra is, hogy mi lenne a magyar kormányzat házi feladata, hogy ezt az opciót elkerüljük. Azt elismeri, hogy Magyarország 2010-ig az EU-n belül egy kifejezetten követő, alkalmazkodó, a meghatározó tagállamok álláspontját messzemenően figyelembe vevő politikát folytatott. Nem kommentálja, hogy miért, de leírja, hogy ez az alkalmazkodó stratégia nem „nevezhető sikeresnek”. (Szent-Iványi, 2018:102) Mindenesetre Magyarország a rendszerváltozáskor meglévő átalakulási előnyét két évtized alatt elveszítette. Az integrációs tagság nem mentesítette a rossz gazdaságpolitikai döntések következményei alól, s a régió éltanulójából sereghajtó lett. Szent-Iványi úgy látja, hogy Magyarország 2010 után viszont nem csupán a szükséges korrekciókat, hanem radikális fordulatot hajtott végre. Az illiberális állam tézisével szabadságharcot indított Brüsszellel szemben, s a keleti nyitással ezt az ideológiát a gyakorlatba is átültette. Emiatt a magyar kormányt az EU-ban sokan bajkeverőnek látják, aki semmibe veszi

az európai értékeket, a jogállamiság követelményeit, elárulja a közös európai érdekeket, veszélyes külső érdekek trójai falova, a szélsőségek és a populizmus támogatója. (Szent-Iványi, 2018:105) Magyarországnak külpolitikájában tehát azonnal két lépést kellene tennie: 1. Feladni a menekültkérdésben elfoglalt „durva, destruktív, minden közös megoldást elutasító magatartását”; 2. felülvizsgálni, s megváltoztatni az euró bevezetésével kapcsolatos politikáját. „A szavak önmagukban már nem segítenek: a változás szándékának hitelességét alátámasztó tettekre van szükség.” (Szent-Iványi, 2018:107)

Szent-Iványi István könyve tipikus liberális értékelés a magyar külpolitikáról, kiemelten fókuszálva a 2010 utáni időszakra. Diametriálisan szemben áll a szuverenitást középpontba állító és az ország gazdasági képességeit minden lehetséges eszközzel erősíteni kívánó kormányzati törekvésekkel. A diagnózisból kirívóan hiányoznak a társadalmi vetületek és a gazdasági dimenzió is. A konzervatív oldal harmadik, elsőpró választási győzelme után a szerzőnek egyelőre kevés reménye lehet, hogy javaslatait a gyakorlatban viziontlássa.

Felhasznált irodalom

SZENT-IVÁNYI István (2018): *Quo vadis Hungaria? Merre tartasz Magyarország? Külpolitikai dilemmák és stratégiai vízió*. Budapest, Kalligram.

